

**Centre d'estudis
colombins**

**El gran navegant i descobridor
d'Amèrica
don Cristóbal Colón
no era el genovès italià**

Manuel Bestratén i Sabaté

Quaderns d'Estudis Colombins-2

Centre d'Estudis
Colombians

El gran navegant i descobridor
d'Amèrica
don Cristòbal Colón
no era el genovès italià

Manuel Fernández i Zabala

Quaderns d'Estudis Colombians

Director: Joaquim Arenas i Sampera

Secretaria i redacció: Teresa Clota i Jaume Cañadas

Editor: Òmnium Cultural

Imprimeix: CDDLCC, Paral·lel, 186

08015 - Barcelona

EL GRAN NAVEGANT I DESCOBRIDOR D'AMÈRICA DON CRISTÓBAL COLÓN NO ERA EL GENOVÈS ITALIA

De bon principi voldria deixar clar que el nom vertader del Descobridor d'Amèrica, *Don Cristóbal Colón*, era en els seus orígens Xpòfol Colom. En llatí, Xpòforus Columbus. Ni una sola vegada ens apareix en els escrits del propi Almirall el cognom Colombo. El cognom COLOM sí que el trobem reiteradament en una sèrie de documents, com és el mateix *Libro de los Privilegios* propietat de l'Almirall. Hem tingut l'oportunitat d'examinar el llibre conegut com *Códice de Veragua*: el va adquirir l'Estat espanyol l'any 1926. Té 38 folis en paper i 4 folis en pergamí: "Hi ha arrancats nou fulls." I encara que en general apareix el cognom Colón vuit vegades, ens apareix Colom.¹

També la carta que va escriure el Descobridor anunciant al món la descoberta, sembla que va ser escrita en català, segons trobem a la Biblioteca Colombina de Sevilla. Diu: "Letra enviada al *escrivá de ración* a 1493 en catalán"² i a totes les còpies que se'n varen fer, ja siguin traduïdes al llatí, francès, alemany o a algun altre idioma, sempre se li escriu Colom.³

També al segell oficial de la Casa Museo de Colón, a Valladolid i del Seminari d'Història d'Amèrica d'aquesta Universitat, diu: "Por Castilla y por León nuevo Mundo halló Colom."⁴

Al *Llibre de Blasons*, de l'any 1540, que es troba a la Reial Acadèmia de la Història diu Christoval Colom⁵, etc.

El Cronista Reial d'Índies, contemporani del Descobridor, Gonzalo Fernández de Oviedo (que coneixia personalment l'Almirall i els seus dos fills), en el seu llibre *Historia General y Natural de las Indias* sempre l'anomena Cristóbal Colom, i igual fa el Cronista del Rei de Portugal Don Joan II, Joao de Barros, en el seu llibre *Décadas de Asia*: Sempre l'anomena Cristovao Colom.

Podríem resumir que el savi alemany Alexandre de Humboldt diu: "Respecto del Almirante, encuéntrasele con frecuencia citado en los documentos del s. XV con los nombres de Colom y Colomo."⁶

En fi, la relació de les proves que al Descobridor d'Amèrica li deien Xpòfol Colom es farien extenses i aquí no tenim espai per a més. Però sí que hem d'aclarir que el nom de Don Cristóbal Colón sorgeix a partir de la signatura de les Capitulacions entre els Reis Catòlics i el Descobridor, el qual, en iniciar una nova vida en mires a la Descoberta de noves terres, en el seu caràcter de Franciscà de l'Orde tercer, com era, ho va voler fer des d'un aspecte predominantment religiós, i ell també, tal com varen fer els Apòstols,

¹ *Libro de los Privilegios del Almirante Don Cristóbal Colón*. Madrid: Real Academia de la Historia, 1951, p. 111.

² SANZ, C. *Bibliografía General de la Carta de Colón*. Madrid: Librería General, 1958, p. 18-19.

³ Id. id. id.

⁴ Escut de la Casa-Museo de Colón, a Valladolid. Diu: "Por Castilla y por León nuevo Mundo halló Colom".

⁵ ASTRANA MARIN. *Cristóbal Colón*. Madrid: Voluntad, 1929, p. 317.

⁶ HUMBOLDT, Alejandro. *Descubrimiento de América*. p. 283.

va voler convertir-se en un home predestinat, un home nou, missioner portador del Crist. Com deia el seu fill Ferran en escriure la biografia del seu pare: "Creyendo que el Almirante fué elegido por Dios Nuestro Señor para una cosa tan grande como la que hizo, y porque había de ser verdadero apóstol, como lo fué, en efecto, quiso que en este caso imitase a los otros, a los cuales para publicar su nombre los eligió (Cristo) del mar y de la ribera y no ya de altezas ni palacios, y que al mismo imitase..."⁷

PERÒ, QUI ERA CRISTÒFOL COLOM? QUINA ERA LA SEVA NACIONALITAT?

Molts han estat els esforços de competents historiadors que s'han aplicat a investigar al llarg de cinc segles la vida i obra de Cristòfol Colom. Es diu que, després de la Bíblia, és el personatge de qui més s'ha escrit i, no obstant, del període abans de l'any 1492 es desconeix pràcticament tot. I és perquè els testimonis són tan oposats i diferents que s'invaliden entre ells. I la causa de tot això és per l'interès que ha tingut el mateix Colom de no deixar rastre del seu passat i menys encara de dir-nos la seva veritable nacionalitat.

El seu principal biògraf, que va ser el seu fill Ferran, va escriure un llibre titulat *Historia del Almirante*. Més que revelar-nos el misteri, el complica. Encara que en el capítol I el titula, no gensmenys, que "De la patria, origen y nombre del Almirante Cristóbal Colón", sols ens diu: "De manera que cuan apta fué su persona y dotada de todo aquello que para cosa tan grande convenía, tanto más quiso que su patria y origen fuesen menos ciertos y conocidos. Por lo cual, algunos que en cierta manera piensan oscurecer su fama dicen que fué de Nervi, otros que de Cugureo, y otros de Buyasco, que todos son lugares pequeños, y otros que quieren engrandecerle más, dicen que era de Savona, y otros que Genovés y aún los que más le suben a la cumbre, le hacen de Placencia... Considerado esto, me moví a creer que así como la mayor parte de sus cosas fueron obradas por algun misterio, así aquello que toca a la variedad de tal nombre y apellido no fué sin misterio."⁸

El Pare Las Casas, que va conèixer l'Almirall i va ser home de confiança de la família de Colom, va escriure una *Historia de las Indias* en què, amb la intenció de donar-nos llum, ens deixa també a les fosques. Diu: "Va ser, doncs, aquest baró escollit, de nació genovès, d'algun lloc de la província de Gènova; on fos que va néixer o quin nom tenia aquest lloc, no consta la veritat d'això, sols que se solia dir, abans que arribés a l'estat en què va arribar, Cristòfol Columbus de Terra-Rubra" (així ho diu el seu germà Bartolomé i ho recull el fill de l'Almirall, en la seva *Historia*).

"Es va dir així, per nom, Cristòfol, convé de saber que Christum Ferens, vol dir portador de Crist i així es firmava algunes vegades⁹ i tuvo por sobrenombre Colón, que quiere decir poblador de nuevo."

L'historiador del nostre Centre d'Estudis Colombins, Pere Català, recollia l'any 1991¹⁰ algunes de les localitats que reclamen ser el lloc de naixença de Colom i deia que sols a

⁷ COLÓN, Fernando. *Historia del Almirante*. Madrid: Luis Arranz, 1984, p. 48.

VARELA, Consuelo. *Cristóbal Colón-Textos y Documentos completos*. Madrid: Alianza Editorial, 1992.

⁸ COLÓN, Fernando. *Historia del Almirante*. p. 86.

⁹ LAS CASAS, Fray. *Historia de las Indias*. Madrid: Atlas, 1957, Atlas, 1957 B.A.E.T.I. p. 21.

¹⁰ CATALÀ I ROCA, Pere. *L'època de Colom*. Barcelona: Nadala Fundació Jaume I, 1991.

Itàlia hi ha no menys de vint municipis amb pretensions de ser el seu bressol, i l'historiador E. Bayerri, de Tortosa, es pregunta: va ser Colom genovès-italià? S'ha de proclamar genovès-tortosí? Va veure la llum a la Vila Roja de la Ribera de la Gènova de Tortosa?¹¹

També recull Pere Català les diverses teories de fora d'Itàlia, com la tesi corsa (Colom hauria nascut a l'illa de Còrsega, on fins i tot hi ha fixada una placa amb el text "Ville de Calvi, ici est né en 1441 Christophe Colomb immortalisé par la decouverte du Nouveau Monde alors que Calvi était sous la domination génoise". Això és el que faria exclamar a l'Emperador Napoleó Bonaparte, a principis del s. XIX, anomenant al Descobridor d'Amèrica: "Compatriota Cors!"¹²

Una teoria important sobre la nacionalitat del Descobridor va ser la presentada per l'historiador peruà Lluís Ulloa, Director de la Biblioteca Nacional de Lima, el qual va publicar a París un llibre titulat *Christophe Colomb catalàn*, que va ser traduït ràpidament al català amb el nom *Cristòfor Colom fou català* i que va divulgar mitjançant una sèrie de conferències que va donar a Barcelona, les quals varen fer un vertader impacte. Així varen sortir en la seva defensa, fins i tot amb ampliació de dades històriques, un bon nombre d'historiadors catalans, com ara Carreras Valls, que es va convertir en un paladí defensor de la tesi, amb els seus llibres *El Català Xpo.Ferens Colom de Terra Rubra descobridor d'Amèrica* i *Los catalanes Juan Cabot y Cristóbal Colón*¹³ i el van seguir com a principals adeptes: Carreras Candi, Mitjana de las Doblas, Serra Postius, Gonzalo de Reparaz, Valls i Taberner, Rovira i Virgili, etc. Avui, la teoria d'un possible Colom català la defensen una gran quantitat d'historiadors nacionals i estrangers, encara que a nivell científic els catalans no es pronuncien davant la falta de proves concloents, si bé la teoria genovesa que el Gran Navegant hagués pogut sortir d'un medi sedentari i vulgar ("textor pannorum et tabernarius") capaç de generar dos cosmògrafs i mariners del tremp i la talla dels germans Cristòfol i Bartolomé, no es considera probable.

ERA CRISTÒFOL COLOM, GENOVÈS?

Aquesta és la gran incògnita, i el qui gosi afirmar avui que no ho era, som conscients que s'exposa a la més severa crítica oficial i a ser qualificat d'ignorant. I és que és veritat que importants historiadors italians i espanyols i d'altres nacionalitats han afirmat que el Descobridor d'Amèrica Don Cristóbal Colón, era genovès, de la Gènova italiana.

No obstant, a Catalunya generalment no s'accepta aquesta versió. No pot ser que uns mariners com els germans Colom, experts a fer cartes de navegar i grans cosmògrafs, puguin ser els mateixos que s'al·ludeix en la *Raccolta Colombina*, ó sigui que Cristòfol

¹¹ BAYERRI, Enrique. *Colón tal cual fué*. Tortosa: Algueró y Baiges, 1961.

¹² BAYERRI, Enrique. Id, p. 346.

¹³ CARRERAS VALLS, R. *El català Xpo.Ferens Colom de Terra Rubra, Descobridor d'Amèrica* (Conferència pronunciada a l'Ateneu de Tortosa el dia 1 de desembre de 1929).

Colom va entrar a la mar actuant com a agent de comerç i encara no abans dels 22 anys.

14

L'opinió d'autoritzats historiadors catalans és que el Colombo genovès no és el mateix que el Colón descobridor d'Amèrica. Es tracta de dues persones diferents. Així es comprova, per exemple, amb dues dades que creiem importants:

La primera, que Don Cristóbal Colón, segons historiadors coetanis, va néixer l'any 1436 i no l'any 1451 com afirmen els genovesos i, la segona, que Don Cristóbal era un home de gran cultura i extraordinaris coneixements de navegació, no ja sols pel fet transcendental d'haver travessat l'Atlàntic amb tres senzilles embarcacions fins a descobrir terres desconegudes, (conforme ja havia anunciat als Reis), sinó pels coneixements tan grans que va demostrar tenir d'Astrologia i Cartografia i la perícia en la navegació de què va donar proves durant tota la seva vida.

Un exemple que vindria a demostrar la perícia marinera dels germans Colom seria l'anècdota que havent retornat Cristòfol Colom del seu primer viatge, just arribades les caravel·les a Espanya, va ser informat d'això el Rei de França, el qual estava reunint donant una festa de societat al seu Palau de París i en assabentar-se de la notícia pareix que va pensar: això l'interessa a Bartolomé (ja que encara que sembli increïble el germà de Cristòfol estava també allí) i en donar-li la nova de l'arribada del seu germà i de l'èxit del descobriment, es va pensar que Bartolomé havia de retornar a Espanya per ajudar a Cristòfol. I així ho va fer tot seguit. Ens diu Las Casas que: "Besando las manos Bartolomé Colón al Rey de Francia por las buenas nuevas que le plugo dar, el Rey le mandó dar cien escudos para ayuda a su camino."¹⁵

Arribat Bartolomé a Castella, l'Almirall ja havia sortit novament cap al segon viatge (de tots és conegut les presses que li va menar el Rei Don Fernando perquè no s'entregués i marxés al més aviat possible) i llavors Bartolomé anà directament a l'encontre dels Sobirans a presentar-se i s'interessà per retrobar-se amb el seu germà i oferir-los el seu servei. Davant d'això, els Reis li proporcionaren a Bartolomé unes caravel·les per anar a trobar el seu germà, el qual, acceptant l'ofertament, sortí immediatament a alta mar comandant les embarcacions i dirigint-se cap a les terres descobertes, i el sorprenent i fantàstic és que el va trobar i es varen reunir a Amèrica tots dos germans!

Així no ens ha de sorprendre trobar que els Reis, el 14 de març de 1494, estenen una "Real nombrando a Don Bartolomé Colón, capitán de las carabelas que van a las islas nuevamente falladas, hasta llegar a ellas, donde todos han de obedecer al Almirante como a las mismas personas reales."¹⁶

Quant al naixement del Descobridor, voldria referir-me abans a la documentació oficial que exhibeix Gènova, en la qual es pretén demostrar que Cristoforo Colombo va néixer l'any 1451. Per tant, quan va descobrir el Nou Món hauria tingut Cristòfol 41 anys. Això

¹⁴ L'erudit Ramón Menéndez Pidal ens diu en el seu llibre *La Lengua de Cristóbal Colón*. (Espasa-Calpe, Col.Austral, 1947, p.13) que: "Colón, hasta sus veintidós años, reside en Génova y en Savona, con oficio de lanero, al lado de su padre, tabernero, quesero y tejedor de paños de lana."

¹⁵ DE LAS CASAS, Fray Bartolomé. *Historia de las Indias*. Madrid: Atlas, 1957, T.I, p. 281.

¹⁶ *Cristobal Colón y sus viajes*. Madrid: Real Academia de la Historia, 1892, p. 26.

es conté en una Acta notarial descoberta l'any 1904, el certificat de la qual es coneix com el *Document Assereto* en honor de la persona que el va trobar. Es tracta d'una Acta notarial que va descobrir l'anomenat personatge a l'Arxiu Notarial de l'Estat de Gènova, entre les actes del notari Girolamo Veintimiglia, secció segona, anys 1474-1504, atorgat a Gènova el 25 d'agost de 1479.

Consta en aquesta Acta notarial un Xpóforus Columbus, ciutadà de Gènova, que es diu que va intervenir en la compra d'una partida de sucre a l'illa de Madeira, per compte del comissionat Paolo Di Negro i acaba dient que: "interrogado si debe partir pronto, responde sí, mañana por la mañana a Lisboa. Interrogado cuantos años tiene, responde que su edad es de alrededor de 27 años!".¹⁷ No cal dir que importants historiadors pensen que aquest document Assereto és fals.

Al *Diccionario Enciclopédico de Colón*, titulat *Summa Colombina* llegim: "Colombo Cristóforo: tal com va demostrar Beltran i Rózpide, no té res a veure amb el Cristòfol Colom, descobridor d'un Nou Món, amb el Cristóforo d'alguns documents italians, que va ser un cardador o teixidor de llana, d'ofici sedentari i que va viure en un ambient social i intel·lectual propi dels artesans i gent del seu ofici. Per altra part, no hi ha en els documents assenyalats la més petita al·lusió a viatges per mar ni a l'exercici de la seva professió de mariner..."¹⁸

El cronista oficial i amic personal de Cristòfol Colom, Andrés Bernaldez, conegut com Cura de los Palacios, que va tenir l'Almirall a casa seva, ens diu en el seu llibre *Historia de los Reyes Católicos Don Fernando y Dª Isabel*¹⁹ que: "Don Cristóbal Colón, de maravillosa y honrada memoria... estando en Valladolid el año de 1506, en el mes de Mayo, murió in senectute bona, inventor de las Indias, de edad de 70 años poco mas o menos." Això equivaldria a dir que Don Cristóbal va néixer l'any 1436.

També altres importants historiadors com el savi Alejandro Humbold, Washington Irving o Fiske²⁰, Napione²¹, José M. Asencio, César Cantu²², etc. O el comte de Lorgues, que va ser Postulador de la Causa de Beatificació de Don Cristóbal Colón i en conseqüència va tenir a mà els documents, en bona part reservats, per a la seva defensa, arriba a la conclusió que el Gran Descobridor va néixer l'any 1436 i diu que: "esta fecha coincide perfectamente con la señalada tambien por el sabio autor de *La Historia Eclesiástica de Palencia*, el canónigo Pedro Maria Campi", etc."²³

Martín Fernández de Navarrete, que va ser Director de la Real Acadèmia de la Historia i que és l'historiador espanyol que més ha investigat tot el referent a Cristòfol Colom i que més documents ha descobert al voltant del Gran Almirall, també fa seva la versió de

¹⁷ TAVIANI, Paolo E. *Cristobal Colón*. Barcelona: Teide, 1977, T.XX, p.19-20 (A remarcar que Columbus, en aquest document, sembla que ni tan sols sap l'edat exacta que té: ¡alrededor de 27 años!).

¹⁸ BARCELÓ, José Luis. *Summa Colombina-Diccionario Enciclopédico de Colón*. Sevilla: Progenza, 1990, p. 94.

¹⁹ *Crónicas de los Reyes Católicos*. Madrid: Atlas, 1953, T.III, p. 657-679.

²⁰ BALLESTEROS BERETTA, Antonio. *Historia de América*. Barcelona: Salvat, 1945, p. 191.

²¹ HUMBOLD, Alejandro. *Descubrimiento de América*.

²² VERDERA. *Cristóbal Colón catalano-parlante*. Eivissa: Mediterrànea, 1994, p. 31.

²³ DE LORGUES, Conde Roselly. *Historia de la vida y viajes de Cristóbal Colón*. Barcelona: Seix, 1878, T.I, p. 54. ("Se apoya en las manifestaciones de A.Bernaldez").

Bernaldez i diu: "El Cura de los Palacios, que le conoció y trató familiarmente, asegura que murió en Valladolid el año 1506... en cuyo caso debió de haber nacido hacia el año 1436; y esto parece lo más probable, si se atiende a Oviedo, cuando refiere la muerte de Colón, dice que ya era viejo; y cuando el Rey Católico le otorgó en 1505 el permiso para andar en mula expresó, entre otras causas que era por su ancianidad, lo que no se pudiera decir propiamente de un hombre de sesenta años."²⁴

ERA CRISTÒFOL COLOM, MARINER?

Encara que pugui semblar una obvietat, el navegant Cristòfol Colom, que va ser capaç de capitanejar tres senzilles embarcacions i amb elles travessar l'Oceà Atlàntic fins assolir el seu objectiu, que era arribar a descobrir terres ignotes qualificades aviat de nou continent, hem de pensar que com a mínim era mariner. I un mariner extraordinari. I hem de pensar-ho, en primer lloc, pel què significa el fet en sí i per les circumstàncies històriques i científiques que varen concórrer en la seva realització, i en segon lloc, per les abundants proves que va donar de la seva experiència marinera, fora de l'abast d'un mariner corrent.

Tot aquell que llegeix els nombrosos escrits de l'Almirall Colom i observa l'enorme cultura del Descobridor no arriba a comprendre com els documents genovesos el poden presentar com un simple artesà dedicat tota la vida a cardador de llana o de seda o a comerciant o traficant de vins. Si no va tenir estudis, no s'explica de manera satisfactòria els seus grans coneixements de matemàtiques, geografia, astronomia i sobretot, en nàutica, que li permeteren capitanejar les petites caravel·les per mars desconeguts fins a arribar a trobar allò que buscava. Tampoc s'explica, en aquesta segona hipòtesis, que conegués en profunditat la Bíblia i les obres dels Sants Pares i que hagués llegit Aristòtil i Strabo, Ptolomeu i Josep i altres autors grecs; els àrabs Averróes i Alfagran i els autors llatins Juli César, Sèneca, Plini i Juli Capitolino, Sant Isidor de Sevilla i Sant Beda el Venerable, Duns Scoto i altres, a més de les obres de l'Abad Joaquim el calabrès, del matemàtic Sacrobasco, del franciscà Nicolás de Lira, d'Alfons X el Savi, de Gerson, de Regiomontano, de Marco Polo i d'altres més que anomena en els seus documents.²⁵

Podríem aportar aquí el seu Diari de ruta del primer viatge que, encara que perdut avui l'original, ens ha deixat una còpia manuscrita transcrita per l'amic de la família, Las Casas, publicat amb el nom de *Libro de la primera navegación de Don Cristobal Colón*.²⁶ En el qual s'aprecia fàcilment el geni mariner del gran navegant, amb la seva abundància de termes nàutics i els enormes coneixements que demostra posseir de cartografia, matemàtiques, astrologia i, sobretot, de navegació.

L'historiador i mariner Guillem Tato ha recollit, a instàncies de la Societat Colombista de Gènova, en el seu llibre titulat *La parla marinera en el Diari del primer viatge de Cristóbal Colon*, més de 370 termes nàutics que demostren els coneixements i la professionalitat d'excel·lent mariner que era el Gran Almirall.²⁷

²⁴ FERNÁNDEZ DE NAVARRETE, Martin. *Obras de...* Madrid: Atlas, 1954, T. II, p. 45-46.

²⁵ BAYERRI, E. *Colón tal cual fué*. Tortosa: Algueró y Baiges, 1961.

²⁶ Madrid: Testimonio, 1984. (Ha publicat un excel·lent facsimil del *Libro de la 1ª navegación de Don Cristóbal Colón*).

²⁷ GUILLEN TATO, J. F. *La parla marinera de Colón*. Madrid, 1951.

Una altra prova seria la carta que escriu Cristòfol Colom als Reis, l'any 1501, en què els diu: "Muy altos Reyes: De muy pequeña edad entré en la mar navegando, y lo he continuado hasta hoy; la misma arte inclina, a quien la persigue, a desear saber los secretos deste mundo; ya pasan de cuarenta años que yo soy en este uso. Todo lo que hoy se navega he andado... En la marineria me hizo abundoso; de Astrologia me dió lo que abastaba, y así de Geometria y Aritmética, e ingenio en el ánima y manos para dibujar esta esfera, y en ella los rios y montañas, islas y puertos, todo en su propio sitio..."²⁸

En una nota que trobem del mateix Almirall, en el llibre *Imago Mundi*, de Pierre d'Ailly, ens diu: "Navegando a menudo desde Lisboa al Sur de Guinea observé con cuidado la derrota, como es usual entre capitanes y marineros y después tomé la altura del sol con el cuadrante y otros instrumentos muchas veces y hallé que concordaba con Alfragano, es decir, que a cada grado correspondian 56 millas y 2/3... Así podriamos decir que el perímetro de la Tierra en el arco equinoccial es de 20,400 millas..."²⁹

El gran historiador americà, contraalmirall Samuel Eliot Morisson, conegut com el "Sacerdos Magnus de la historiografia naval norteamericana", en la seva gran obra *Admiral of the Ocean Sea*, diu: "Mis compañeros y yó, que quizás hemos llevado a cabo el estudio mas intenso del Diario de Colón que jamás se haya hecho, aseguramos... que nadie que no sea un marino, y ningun marino que no haya viajado repitiendo la ruta de Colón, pudo en forma alguna haber falsificado ese documento, tan exactos son sus demoras, sus rumbos y sus observaciones."³⁰

I el científic Rolando Laguarda, diu: "Colom es el primer navegant de l'època dels grans descobriments geogràfics que en els seus escrits es conserven valors concrets de latituds geogràfiques autènticament seves. Algunes de les latituds de Cristòfol Colom apareixen registrades en el Diari del primer viatge. Ens diu també que s'ha trobat una *Tabla de la duración de los dias solsticiales a las diferentes latitudes* inserida per Colom a l'*Imago Mundi*."³¹

ALGUNOS TESTIMONIS AUTORITZATS QUE ENS PARLEN DELS CONEIXEMENTS EXTRAORDINARIS COM A MARINER, DEL DESCOBRIDOR DON CRISTÓBAL COLON

MIGUEL DE CUNEO (Va anar amb l'Almirall en el segon viatge)

"Pero una cosa quiero que sepais bien y es que en mi humilde opinión, desde que Génova es Génova, no ha nacido allí un hombre tan magnífico y tan agudo en el navegar, como el Sr. Almirante; cuando navegábamos, con ver solamente una nubecilla o una estrella en la noche, juzgaba cuanto había de sobrevenir y si habíamos de encontrar mal tiempo, él

²⁸ COLÓN, Hernando. *Historia del Almirante*. Madrid: Larranz, 1984, p. 55.

²⁹ D'AILLY, Pierre. *Imago Mundi*. Madrid: Alianza, 1992, p.149 (L'original es conserva a la Biblioteca Colombina de Sevilla).

³⁰ TIÓ, Aurelio. *Dr. Diego Álvarez Chanca*. Barcelona: Universidad Interamericana de Puerto Rico- Ed. Pareja, 1966, p. 250.

³¹ LAGUARDA, Rolando A. *El enigma de las latitudes*. Valladolid:Universidad de Valladolid, 1974, p. 5.

mismo comandaba y tomaba el timón y después que el temporal había pasado, era él quien alzaba las velas mientras los demás dormían.”³²

JAUME FERRER DE BLANES (Gran cosmògraf i amic de Colom)

Va ser President del Consell d’Hidrografia de D. Enrique el Navegant: El Duc de Viseu va instituir un Consell d’Hidrografia que va fer presidir per un cosmògraf molt afamat llavors pels seus mapes, els seus perfeccionaments de la brúixola i la recent utilització de l’astrolabi.³³

Va ser Conseller, posteriorment, dels Reis Catòlics i va intervenir en les Capitulacions que varen firmar amb el Rei de Portugal per a la fixació de la famosa línia de demarcació Atlàntica dels seus respectius dominis, que va donar lloc al famós Tractat de Tordesillas.

En “letra feta als molt Catholics Reis de Espanya don Fernando y doña Isabel por Mossen Jaume Ferrer...” el 28 de febrer de 1495, sobre com s’ha de fer la partició, entre altres coses els diu: “Y si en ésta mi determinación y parecer será visto algún yerro, siempre me referiré a la corrección de los que más de mí saben y comprenden, especialmente del Almirante de las Indias, el cual témpore existente en esta materia más que otro sabe: por que es gran teórico y mirablemente plático, como sus memorables obras manifiestan, y creo que la Divina Providencia le tenia por electo para su grande misterio y servicio en este negocio, el cual pienso es disposición y preparación del que para delante la misma Divina Providencia mostrará a su gloria, salud y bien del mundo.”³⁴

En carta directa que escriu Jaume Ferrer a Don Cristóbal Colón el 5 d’agost de 1495, entre altres coses elogioses que li diu, afegeix: “bien que de esto, vos, señor, sabeis más durmiendo que yó velando; y en todo, mediante el divino auxilio, dará vuestra Señoria tan buen recaudo que de ello será Diós servido, y los Reyes, nuestros Señores contentos”.³⁵

PLETS COLOMBINS: Opinió dels seus companys mariners

A les Probances és fàcil trobar diversos elogis a la ciència nàutica i a la perícia marinera de l’Almirall d’Índies:

El seu cambrer Pedro Salcedo el qualifica com “uno de los mayores hombres del Mundo en el arte de marear. Alfonso Rodríguez de la Calva lo considera como uno de los más sabios hombres del mar y del descubrir que nunca se halló en el Mundo. Y

³² *Cronistas de Indias*. Bogotá: Ancora, 1982, p. 35.

³³ DE LORGUES, Conde Roselly. *Historia de la Vida y viajes de Cristobal Colón*. Barcelona: Seix, 1878, T. I, p. 68.

³⁴ FERNÁNDEZ DE NAVARRETE, Martín. *Col. Viajes...* Madrid: Atlas, 1954, T. I, p. 360.

³⁵ Id. p. 362.

Vicente Yañes Pinzón tambien lo elogia, segun declara Juan Gil. Sabio en las cosas de la mar dice de él Gonzalo Alonso Galeote”.³⁶

“A la dozena pregunta dixo que lo que dello sabe es queste testigo navegó algunas vezes con algunos pilotos en especial con Pero Niño e Juan de la Cosa e aquellos dezian que por lo quel Almirante les habia mostrado sabian lo que sabian destas partes e hablando mucho en loor del Almirante e de su ciencia en el arte de la mar.”³⁷

FERNÁNDEZ DE OVIEDO: company i amic dels fills de l'Almirall

Li diu: “bien hablado, cauto e de gran ingenio, e gentil latino, e doctísimo cosmógrafo...”³⁸

“Es opinión de muchos (e aun la razón lo enseña e amonesta que se crea) que Cristobal Colon fué el primero que en España enseñó a navegar el amplísimo mar Océano...”³⁹

“Movido, pués, Colom con este deseo, como hombre que alcanzaba el secreto de tal arte de navegar (cuanto a andar camino) como docto varon en tal sciencia...”⁴⁰

LA REINA ISABEL: “Carta de la Reina Catòlica a l'Almirall”, agraint-li l'opinió que li va enviar sobre el viatge a Flandes que anava a fer per mar des de Laredo la Infanta Joana:

“Vi vuestra letra e la escritura e parecer vuestro para el viaje de la archiduquesa, mi muy cara e muy amada hija, el cual es muy bueno, e como de home sabio e que tiene mucha plática e experiencia en las cosas de la mar... Nos ha aprovechado vuestro aviso e consejo, como por ser cierta de la voluntad e afición con que lo decís, la cual siempre se ha conocido de vos en todas las cosas de mi servicio...”⁴¹

ELS REIS CATÒLICS: Carta dels Reis a Don Cristóbal Colón el 5-IX-1493

“La Carta de marear que habiades de faser, si es acabada, me envid luego...”⁴²

“...hasta la raya que vos dijisteis que debia venir en la Bula del Papa...

y por que sabemos que desto sabeis vos más que otro alguno, vos rogamos que luego nos enveis vuestro parecer en ello, por que si conviniere, y os pareciere que aquello es tal negocio cual acá piensan que será, se enmiende la Bula; por eso por servicio nuestro que luego nos lo escribais. Nosotros mismos, y no otro alguno, hemos visto algo del libro que nos dejaste; y quanto más esto platicamos y vemos, conocemos cuan gran cosa

³⁶ *Pleitos Colombinos*. Sevilla: Escuela de Estudios Hispano Americanos, 1984, T. III, p. XXII.

³⁷ Id. p. 217.

³⁸ FERNÁNDEZ DE OVIEDO. *Historia General y Natural de las Indias*. Madrid: Atlas, 1992, T. I, p. 16.

³⁹ Id. p. 17.

⁴⁰ Id. p. 21.

⁴¹ Id. p. 21.

⁴² Id. p. 363.

ha sido este negocio vuestro y que habeis sabido en ello más que nunca se pensó que pudiera saber ninguno de los nacidos”.⁴³

Nova carta dels Reis a Colom escrita el 16 d'agost de 1494: “y en lo de la raya o límite que se ha de hacer, por que nos parece cosa muy dificultosa y de mucho saber y confianza, querríamos si ser pudiese que vós os hallásedes en ello y la hiciéredes con los otros que por parte del Rey de Portugal en ello han de entender, y si hay mucha dificultad en vuestra ida a esto o podria traer algún inconveniente en lo que ende estais, ved si vuestro hermano o otro alguno teneis ende que lo sepa e informadlos muy bien por escripto, y por palabra y aun por pintura y faced de manera que vuestras cartas y las que habeis de enviar vengan presto, por que puedan volver donde se ha de hacer la raya antes que se cumpla el tiempo que tenemos asentado con el Rey de Portugal...”⁴⁴

PAPA ALEXANDRE VI: Butlla “Inter caetera” de 4-V-1493, dirigida pel Pontífex als Reis Catòlics

“...deseando cumplir vuestro deseo destinasteis al dilecto hijo Cristóbal Colón, varon digno y en todo recomendable y apto para tan gran negocio, con naves y hombres ...”⁴⁵

LÓPEZ DE GÓMARA:

“Comenzó de pequeño a ser marinero, oficio que usan muchos de la ribera de Génova; y así anduvo muchos años en Suria y en otras partes de Levante. Después fué maestro de hacer cartas de navegar, por do le nació el bien.”⁴⁶

Per resumir voldria destacar alguns descobriments d'ordre científic que va realitzar el Gran Almirall i que com diu Ballesteros “La posteridad justiciera debe proclamarle como uno de los marinos más excelsos de todas las edades.”⁴⁷ “A Colón se debe, no tan solo el haber sido el primero en descubrir una línea magnética sin declinación, si no también el haber propagado por Europa el estudio del magnetismo terrestre. Este descubrimiento señala un punto memorable en la historia de la astronomía náutica.”⁴⁸

També va descobrir la inflexió que experimenten les línies isoterms continuant el traç de les corves des de les costes occidentals d'Europa fins a les orientals del Nou Món:

- La direcció general dels corrents dels mars tropicals.
- Les causes geològiques de la configuració de l'Arxipèlag de les Antilles.
- El reblaniment equatorial que implica l'aixafament dels Pols.

⁴³ Id. p. 36.

⁴⁴ Id. p. 393.

⁴⁵ GUTIÉRREZ, Antonio. *La Historia en sus Textos-América. Descubrimiento de un Mundo Nuevo*. Madrid: Istmo, 1990, p. 126.

⁴⁶ LÓPEZ DE GÓMARA. *Historia de las Indias*. Atlas, 1946, T. II, p. 165.

⁴⁷ VOLTES, Pedro. *Colón*. Barcelona: Salvat, 1987, p. 158.

⁴⁸ REY PASTOR, Julio. *La Ciencia y la Técnica en el Descubrimiento de América*. Madrid: Espasa-Calpe, 1970, p. 138.

- L'equilibri continental del globus, que no se suposava, etc.⁴⁹

Així mateix, permeteu-me recollir aquí alguns dels versos que ens ha deixat el Cristòfol Colom, poeta, que trobem escrits de la seva pròpia mà, en el seu *Llibre de les Profecies*.⁵⁰

GOZOS DEL NACIMIENTO DE SANT JUAN BAPTISTA

*Gozos den más regozijo
este dia que otros días,
que oy nació el muy sancto hijo
de Isabel y Zacharias.
Gozóse el Verbo divino,
cuando su primo saltava
en el vientre viejo digno
que su madre visitaba.
Y tú, Virgen, qu'estarias
al parto de tal sobrino,
gozo sin tiento ni tino
rescibe con Zacharias.*

*Memorare: Memorare con grand tiento
O hombre qualquier que seas,
tener siempre en pensamiento
a Diós y su mandamiento.
Si con él reynar deseas,
para mientes que proveas,
pués necessario es morir,
que en el tiempo de partyr
el camino llano veas.*

*Novísima: Novísima proveyeron
Siempre los sanctos varones,
del mundo se suspendieron,
a Christo siempre sirvieron
sufriendo tribulaciones.
Dexando las afecciones
carnales de vanidad,
debes te con humildad
refrenar de tus passiones.*

Tot el que hem dit fins aquí ens porta a pensar que Cristòfol Colom no era el genovès que proclamen certs historiadors i, encara que avui no sabem amb certesa el lloc on va néixer, pensem que l'estat avançat de les investigacions i estudis que d'una forma seriosa

⁴⁹ DE LORGUES, Conde Roselly. *Historia de la vida...* T. II, p. 74.

⁵⁰ COLOM, Cristòfol. *Libro de las Profecias*. Madrid: Destino. Edición facsimil, 1984. (Escrit pel propi Almirall l'any 1501).

es duen a terme al Centre d'Estudis Colombins de Barcelona, em fa pensar que pot ben ser que es pugui arribar a descobrir en un termini no llunyà la verdadera nacionalitat d'aquest home extraordinari, ple de ciència nàutica, però, sobretot, de valors humans, culturals i religiosos, que el fan orgull del poble en el qual va néixer, i per això són tants els llocs que es disputen l'honor d'haver estat el seu bressol.

Manuel BESTRATÉN I SABATÉ

31 de maig de 1997